

TALABALAR SPORT MUSOBAQALARINI TASHKIL QILISH VA HAKAMLIK QILISH KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Izzatullayev Sunnatulla Shermuxammad o'g'li

Guliston davlat universiteti o'qituvchi

E-mail: sunnatullaizzatullayev@gmail.com

Isokova Sevara Abdumannonovna

Guliston davlat universiteti o'qituvchi

E-mail: sevaraisokova1@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talabalarning sport musobaqalari va hakamlik bo'yicha malakalarini oshirish uchun amaliy bilimlar yoritilgan. Sportning turli yo'nalishlari bo'yicha yosh iste'dodlarni aniqlash va tarbiyalash bo'yicha sa'y-harakatlarni kuchaytirish bu talabalarga o'z qiziqishlari va maqsadlaridan kelib chiqqan holda, modullarni tanlash imkonini beradi. Nazariya va amaliyotning integratsiyasi, uzluksiz baholash va mulohazalar, yoshlarda sportga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish uchun jismoniy faollik va sport bilan shug'ullanishga yordam beradigan qulay muhitni yaratish bu tizimning asosiy xususiyatlari hisoblanadi. Musobaqalarning ahamiyati sport musobaqalari sportchilarning malakalarini oshirishda katta ahamiyatga ega bolib hamda sport turini aholi ortasida omaviy targ'ib qilish uchun ham muham ahamiyatga ega. Maqola davomida musobaqa o'tkazish usulari haqida ham keng tushinchalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Musobaqaga mezbonlik qilish, sport musobaqasi, hakamlik, amaliy qo'llash, sport klub.

ABSTRACT

This article covers practical knowledge for improving students' skills in sports competitions and refereeing. Strengthening efforts to identify and nurture young talent in various areas of sports will allow students to choose modules based on their interests and goals. The integration of theory and practice, continuous assessment and feedback, and the creation of an environment conducive to physical activity and sports participation in order to increase enthusiasm for sports among young people are the main features of this system. The importance of competitions. Sports competitions are of great importance in improving the skills of athletes and popularizing sports among the population. During the article, the methods of conducting the competition were also given a wide range of ideas.

Keywords: Competition hosting, sports competition, refereeing, practical application, sports club.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены практические знания по совершенствованию навыков студентов в спортивных соревнованиях и судействе. Усиление работы по выявлению и воспитанию молодых талантов в различных областях спорта позволит студентам выбирать модули исходя из своих интересов и целей. Интеграция теории и практики, постоянная оценка и обратная связь, а также создание условий, способствующих физической активности и занятиям спортом с целью повышения интереса к спорту среди молодежи, являются основными особенностями этой системы. Значение соревнований. Спортивные соревнования имеют большое значение в повышении мастерства спортсменов и популяризации спорта среди населения. В ходе статьи также был дан широкий спектр идей по способам проведения соревнований.

Ключевые слова: Проведение соревнований, спортивные соревнования, судейство, практическое применение, спортивный клуб.

Mustaqillikning o'tgan 30 yilida mamlakatimiz sportchilarining Markaziy Osiyo va Osiyo o'yinlari, turli xalqaro turnirlar, jahon chempionatlari va Olimpiya o'yinlaridagi muvaffaqiyatli ishtiroki va sovrinli o'rinlari tufayli O'zbekistonning xalqaro nufuzi tobora ortib bormoqda. Sportdagi bu yutuqlar xalqimizda o'zlikni anglash, hamjihatlik, vatanparvarlik tuyg'ularining yuksalishiga olib keldi. Davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev, "Biz O'zbekistonning xalqaro sport maydonlarida obro'e'tibori va nufuzini oshirishga katta hissa qo'shgan sportchilarimiz bilan faxrlanamiz. Shu bilan birga, sportning yuqori saviyasidagi yutuqlar bilan cheklanib qolmaslik kerak, shuningdek, biz ham o'zimizni xalqaro sport maydonlarida qo'lga kiritishimiz kerak. Ommaviy sportga katta e'tibor qarating" nomli maqolasi mamlakatimizda aholi o'rtasida ommaviy sportni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilayotganidan dalolatdir.¹

Yoshlarda sportga bo'lgan havas va intilishni, jamiyatda sog'lom turmush tarzi tamoyillarini yanada kuchaytirish, yosh iqtidorli sportchilarni tanlab olish, ularda professional mahorat va ko'nikmalarni rivojlantirish, sport turlari bo'yicha mamlakat terma jamoalariga sport zaxirasini tayyorlash, o'quvchi va talabalarni sport

¹ S.Sh.Izzatullaev . [Improving the competences of conducting sports competitions and refereeing among students in the conditions of digitalization](#)

mashg'ulotlariga uzluksiz jalb etishga qaratilgan sport musobaqalari tizimini yanada takomillashtirish maqsadida talabalarda sport musobaqalarini tashkil qilish va hakamlik qilish kompetensiyalarini takomillashtirish.

1. Iste'dodlarni aniqlash va rivojlantirish: sportning turli yo'nalishlari bo'yicha yosh iste'dodlarni aniqlash va tarbiyalash bo'yicha sa'y-harakatlarni kuchaytirish kerak. Iste'dodlarni aniqlash dasturlari maktab va jamiyat darajasida amalga oshirilishi mumkin, ular tizimli baholash va istiqbolli sportchilarni tarbiyalash uchun o'quv dasturlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon nafaqat individual sportchilarning rivojlanishiga, balki mamlakatning umumiy sport manzarasini mustahkamlaydi.

2. Kasbiy ko'nikmalarni oshirish: yosh iste'dodlar aniqlangandan so'ng ularning kasbiy ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga kompleks yondashish muhim ahamiyatga ega. Maxsus o'quv dasturlari, murabbiylik mashg'ulotlari va raqobat muhitiga ta'sir qilish ta'minlanishi kerak. Bu nafaqat tegishli sport turlarining texnik jihatlarini takomillashtirish, balki jamoaviy ish, intizom va chidamlilik kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni ham beradi.

3. Milliy terma jamoalar uchun sport zaxiralari: Asosiy maqsad - mamlakat terma jamoalariga bemalol oziqlanadigan kuchli sport zaxirasini tayyorlash. Malakali va fidoyi sportchilarni rivojlantirish milliy darajada iste'dodlarning uzluksiz oqimini ta'minlaydi. Bu zaxiralar terma jamoalarning tayanchi bo'lib, mintaqaviy va xalqaro musobaqalarda barqaror muvaffaqiyatlarga hissa qo'shmoqda.

4. Sportga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish: yoshlarda sportga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish uchun jismoniy faollik va sport bilan shug'ullanishga yordam beradigan qulay muhitni yaratish muhim ahamiyatga ega. Maktablar, jamoalar va sport klublari turli sport imkoniyatlarini taklif qilish, yoshlarni turli sport turlarini kashf qilish va ishtirok etishga undash uchun hamkorlik qilishi kerak. Asosiy e'tibor sportni hamma uchun qiziqarli va qulay qilishiga qaratilishi kerak.

5. Sog'lom turmush tarzi tamoyillari: Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish sportga mehr uyg'otish bilan uzviy bog'liqdir. Ta'lim dasturlari jismoniy faollik va muvozanatli ovqatlanishning afzalliklari haqida xabardorlikni oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Jismoniy tarbiyani maktab o'quv dasturlariga kiritish, salomatlik va sog'lomlashtirish bo'yicha seminarlar tashkil etish va salomatlikka oid ma'lumotlarni tarqatish uchun raqamli platformalardan foydalanish sog'lom turmush tarzini kengroq tushunishga yordam beradi.

6. Tashkilot va hakamlik kompetensiyalari: Shu bilan bir qatorda o'quvchilarning sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish malakalarini oshirishga ham e'tibor qaratish lozim. Ushbu rollarga qiziqqan talabalarga o'quv dasturlari, seminarlar va murabbiylik imkoniyatlari taqdim etilishi mumkin. Malakali tashkilotchi va hakamlar kadrini shakllantirish nafaqat musobaqalarning silliq o'tishini ta'minlabgina

qolmay, balki sport tadbirlarini har tomonlama professional darajada o'tkazishga ham xizmat qilmoqda.

7. Talabalarning uzluksiz faolligi: Talabalarning sport bilan muntazam shug'ullanish darajasini saqlab qolish uchun o'quv yili davomida turli sport tadbirlarini taklif qiluvchi tizimni loyihalash juda muhim. Maktab ichidagi musobaqalar, maktablararo turnirlar va ko'ngilochar sport ligalari barcha mahorat darajasidagi o'quvchilarning faol ishtirok etishlari uchun platformalar yaratishi mumkin. Muntazam ravishda tashkil etilayotgan tadbirlar o'quvchilar o'rtasida hamjihatlik va do'stlik hissini uyg'otadi.

Musobaqalarning ahamiyati sport musobaqalari sportchilarning malakalarini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ular jismoniy, texnik, taktik, ruhiy, funksional tayyorgarliklarni aniqlashga va takomillashtirishga yordam beradi hamda qilinayotgan mehnatni natijasini ko'rsatadi. Musobaqalarda qatnashuvchilar avvalombor, tajriba almashadilar, trenerlar esa yangi trenirovka usullarini sinovdan o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, sport musobaqalari sport tularini targ'ib qilishning eng yaxshi va hammabop shakllaridan hisoblanadi.

Musobaqa o'tkazish tizimlari umuman olganda sport o'yinlari musobaqalarini O'tkazish amaliyotida asosan ikkita (chiqib ketish va aylanma) tizim qo'llaniladi.

Bu ikki tizimning qo'shilishi natijasida uchinchi - aralash tizim paydo bo'ladi.

Chiqib ketish tizimi bo'yicha musobaqalar o'tkazish bu tizim bo'yicha musobaqalar o'tkazilganda uchrashuvda yutqazgan jamoa keyingi uchrashuvlarda qatnashmaydi. Natijada musobaqa oxirida biror marta ham yutqazmagan jamoa qoladi. Ana shu jamoa g'olib hisoblanadi. Oxirgi (final) uchrashuvda g'olib jamoaga yutqazgan jamoa ikkinchi hisoblanadi. Bu tizimning afzalligi shundaki, agar 64 jamoa bilan aylanma tizim bo'yicha musobaqa o'tkazish uchun 63 kalendar kuni talab qilinadigan bo'lsa, chiqib ketish tizimi bo'yicha esa faqat 6 kalendar kunining o'zi kifoya. Lekin u bir qator kamchiliklarga ham ega. Bu tizim barcha jamoalarning haqiqiy o'yinlarini aniqlash imkonini bermaydi va shu usul qo'llanilganda aksariyat jamoalar juda kam uchrashuvlarda qatnashadi. Birorta kuchli jamoa birinchi kunning o'zida mag'lubiyatga uchrab, musobaqalardan chiqib ketishi mumkin. Chiqib ketish tizimi bo'yicha o'tkazilgan musobaqalarda hamma uchrashuvlar biror jamoaning g'alabasi bilan tugallanishi lozim.

Chiqib ketish usulida jamolarning turlarda nechinchi turda o'ynashini buni quyidagi formula yordamida aniqlash mumkin:

$$(a-2^n) \cdot 2 = x$$

a – musobaqaga kelgan jarmoalar soni;

2^n -jamoalarning soniga yaqin ikkinchi darajasi, ammo qatnashuvchi jamoalarning sonidan kichik qiymatga ega.

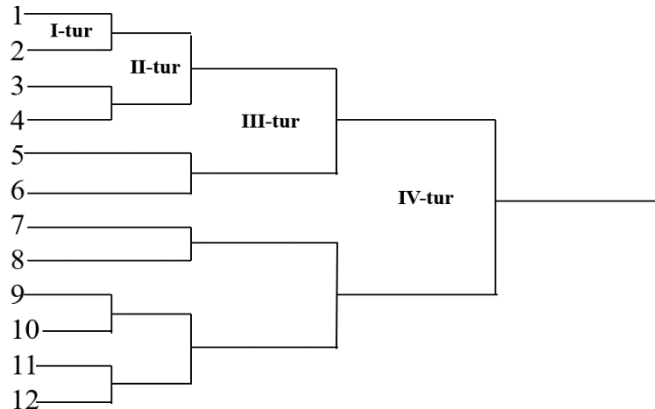
2 - birinchi turda ishtirok etadigan jamoalarni juftlashtiruvchi son;
x - birinchi turda ishtirok etadigan jamoalar soni.

Misol uchun, 12 ta jamoa va 13 ta jamoa musobaqaga ishtirok etadigan holatlarni ko'rib chiqaylik:

$$(a - 2^n) \cdot 2 = x;$$

$$(12 - 2^3) \cdot 2 = (12-8) \cdot 2 = 4 \cdot 2 = 8;$$

1-sxema

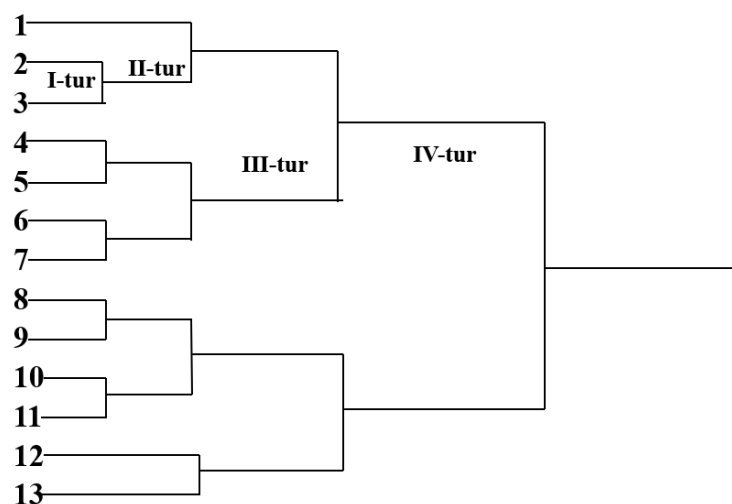

13 ta jamoa o'ynaganda quyidagidek bo'ladi:

$$(a - 2^n) \cdot 2 = x;$$

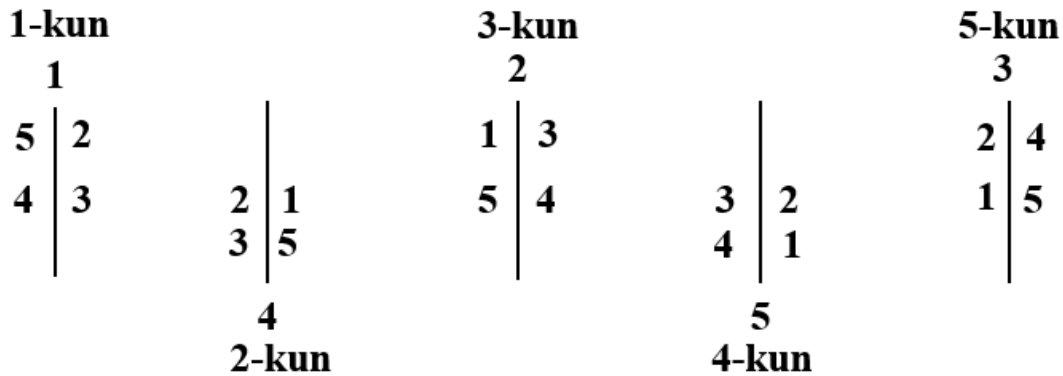
$$(13 - 2^3) \cdot 2 = (13 - 8) \cdot 2 = 5 \cdot 2 = 10$$

2- sxema

Aylanma tizimda musobaqalar o'tkazilganda hamma jamoalar bir-birlari bilan bir, ikki yoki undan ham ko'proq uchrashib chiqishlari mumkin. Pirovardida butun musobaqa davomida eng ko'p ochko to'plagan jamoa g'olib chiqadi. Aylanma tizim bo'yicha kalendar tuzishda musobaqalar o'tkazish uchun kerakli kalendar kunlari qatnashuvchi jamoalarning soni juft bo'lgan paytda musobaqa uchun kerakli kalendar kunlarining soni jamoalarning sonidan bitta kam bo'ladi, toq bo'lganda teng bo'ladi. 5-6 jamoa uchun o'yin kalendari quyidagicha tuziladi.

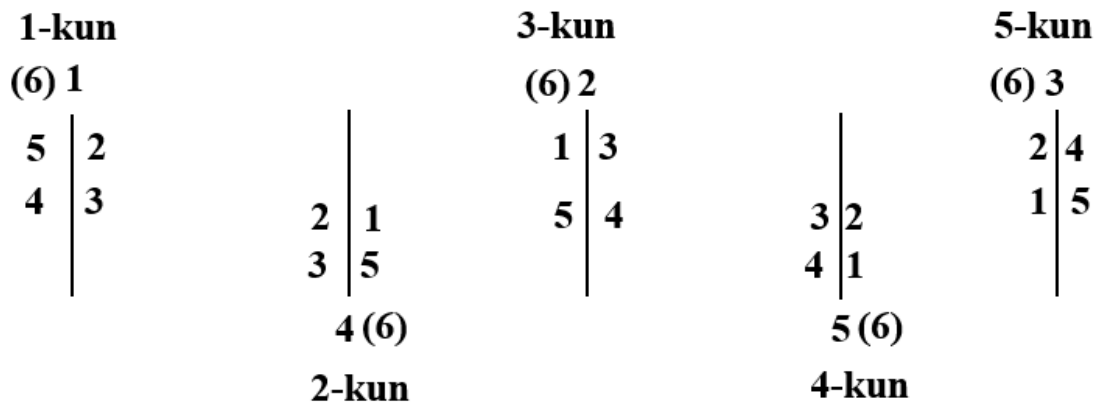
3- sxema

Jamoalarning soni toq bo'lgan paytlarda vertikal chiziqlarning yuqorisidagi va pastidagi jamoalar shu o'yin kunlari musobaqalarda qatnashmaydilar.

Jamoalarning soni juft bo'lgan paytlarda esa vaqtincha hisoblanmay turilgan oxirgi juft son vertikal chiziqlarning yuqo-risida va pastida joylashgan raqamlarga (qo'shib) juftlab chiqiladi. Bunda yuqoridagi raqamlarga - chap tomondan, pastdagilarga o'ng tomondan yozib qo'yiladi.

4- sxema

Shundan so'ng har bir kalendar kunni quyidagidek, avval vertikal chiziqning o'ng tomonda joylashgan raqam, so'ng chap tomonda joylashgan raqam ko'chirib yoziladi. Bunda yana bir narsaga ahamiyat berish lozim: birinchi kalendar kunni yuqoridan pastga, ikkinchi kunni pastdan yuqoriga, uchinchi kunni yuqoridan pastga qarab va hokazo tartibda (1-jadval) ko'chiriladi.

1-jadval

1-kun	2-kun	3-kun	4-kun	5-kun
3-4	(6)-4	4-5	(6)-5	5-1
2-5	5-3	3-1	1-4	4-2
1-(6)	1-2	2-(6)	2-3	3-(6)

Shunday qilib, aylanma usul bo'yicha kalendar tuzilganda har bir komanda o'z maydoni va raqib maydonida galma-gal musobaqalashish imkoniga ega bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, iqtidorlarni aniqlash, kasb mahoratini oshirish, sport zaxiralarini tayyorlash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, tashkilotchilik va hakamlik bo'yicha malakalarni o'z ichiga olgan kompleks strategiya yoshlar o'rtasida sport madaniyatini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshligidanoq sportga mehr uyg'otish va uzluksiz shug'ullanish uchun imkoniyatlar yaratish orqali davlatlar sog'lom va faol avlodni shakllantirishi va milliy bosqich uchun raqobatbardosh sportchilar yetishib chiqishiga hissa qo'shishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. A.A.Pulatov, F.V.Ganiyeva, B.M.Miradilov, D, T.Xusanova, F.A.Pulatov. Basketbol nazariyasi va uslubiyati.
2. Clark, D. Facilitating student learning in the credit module system: Strategies for future education teachers. Teaching and Teacher Education.
3. I.S. Abdumannonovna. [The Importance Of Proper Nutrition In Maintaining Human's Health](#)
4. S.Sh.Izzatullaev. [Improving the competences of conducting sports competitions and refereeing among students in the conditions of digitalization](#)
5. S.Sh.Izzatullayev. Sport musobaqalari tashkil qilish va hakamlik qilish.
6. X.Soliyev. Hakamlikning nazariy asoslari.